

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ШЕВКОПЛЯС ЛЮДМИЛА ВІКТОРІВНА

УДК 378.147:37.091.12.011.3–051:811.111(043.3)

**ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В АУДІЮВАННІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

13.00.02 – теорія і методика навчання: германські мови

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі методики викладання іноземних мов й інформаційно-комунікаційних технологій Київського національного лінгвістичного університету.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
ЧЕРНИШ Валентина Василівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри методики викладання іноземних мов
й інформаційно-комунікаційних технологій.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ЗАДОРЖНА Ірина Павлівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, професор,
завідувач кафедри практики англійської мови
та методики її викладання;

кандидат педагогічних наук, доцент
БОРЩОВЕЦЬКА Валентина Дмитрівна,
Білоцерківський національний аграрний університет,
доцент кафедри романо-германської філології
та перекладу, декан факультету права та лінгвістики.

Захист відбудеться “3” жовтня 2017 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.054.01 Київського національного лінгвістичного університету (03680, м. Київ, вул. Лабораторна, 5/17).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного лінгвістичного університету (03680, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 73).

Автореферат розісланий “1” вересня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Б. Бігич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Пріоритетним завданням сучасної освіти є оволодіння майбутнім учителем комплексом знань, формування навичок і розвиток умінь, необхідних для самостійного вдосконалення рівня володіння іноземною мовою (ІМ). В умовах прискорених темпів накопичення інформації виникає потреба у розвитку вмінь і навичок самостійної роботи (СР), що уможливить майбутнім фахівцям вдосконалювати вміння розуміння на слух аудіотекстів (АТ).

Соціальне замовлення суспільства визначає необхідність підготовки кваліфікованого фахівця, здатного протягом життя до цілеспрямованого вдосконалення рівня володіння ІМ. Професійна діяльність учителя ІМ передбачає його участь у міжкультурному спілкуванні. У своїй професійній діяльності вчителі ІМ повинні розуміти на слух англомовні доповіді, лекції, брати участь у міжнародних конференціях, відвідувати семінари іноземних викладачів, обговорювати професійні питання із закордонними колегами тощо. Отже, розвиток умінь розуміти на слух АТ є запорукою їхньої успішної професійної діяльності.

Окрім оволодіння міжкультурною комунікативною компетенцією, для майбутнього вчителя ІМ важливо навчитись планувати, організовувати самостійну навчальну діяльність, здійснювати самоконтроль та рефлексію. На початковому ступені навчання у вищому навчальному закладі (ВНЗ) вдосконалюються вміння організації СР у різних видах мовленнєвої діяльності (ВМД). В умовах збільшення навчальних годин на СР студентів постає питання оволодіння вміннями здійснювати самостійну навчальну діяльність. Отже, особливого значення набуває проблема розвитку умінь СР у майбутніх учителів з метою забезпечення їхньої самоосвіти в сучасних умовах інформаційного суспільства.

У процесі організації СР з аудіювання необхідно врахувати наявні суперечності між: забезпеченням особистісної орієнтації навчального процесу та недостатньою підготовкою студентів до навчання під час СР; збільшенням питомої ваги СР у навчанні й нерозробленістю відповідних форм і прийомів організації СР; необхідністю розуміння студентами особливостей аудіювання як ВМД, розвитку їхніх метакогнітивних умінь, що уможливають самостійну діяльність та сприяють вдосконаленню вмінь розуміння АТ.

Проблемі формування компетенції в аудіюванні (КА) присвятили свої роботи багато вітчизняних дослідників. О. Б. Бігич, О. Ю. Бочкарьова, Н. І. Гез, Н. В. Єлухіна, Н. Є. Жеренко, В. Г. Златніков, Л. І. Іванова, Л. Ю. Куліш, В. В. Черниш узагальнили та класифікували вправи для навчання аудіювання, сформулювали вимоги щодо організації етапів навчання аудіювання. Психологічні механізми аудіювання досліджували Н. В. Агеева, І. О. Зимня, О. О. Леонтьєв, Л. Ю. Куліш. Зарубіжні дослідники (Л. Вандергріфт, М. Рост) описали труднощі сприйняття іншомовного АТ, роль компенсаторних стратегій під час аудіювання, різні види аудіювання тощо. Дисертаційні дослідження стосуються питань формування аудитивної компетенції у студентів мовних ВНЗ. О. Ю. Бочкарьова приділила увагу навчанню професійно орієнтованого аудіювання. Методика навчання аудіювання полемічних текстів студентів старших курсів педагогічного ВНЗ стала предметом дослідження К. М. Бржозовської. У дослідженні Р. І. Вікович теоретично обґрунтовано

та розроблено методику навчання студентів мовних спеціальностей аудіювання англомовних теленовин. Питання організації само- та взаємоконтролю рівня сформованості англомовної КА в студентів – майбутніх філологів були висвітлені Я. А. Крапчатовою. А. М. Леус розробила методику навчання аудіювання радіомовлення. Проблему навчання майбутніх учителів розуміння англійського мовлення з національними та регіональними типами вимови дослідила О. А. Мацнева. О. О. Сіваченко запропонувала методику навчання аудіювання англомовних драматичних творів студентів старших курсів мовних спеціальностей. В. В. Черниш досліджувала проблему взаємопов'язаного навчання читання та аудіювання з комплексним використанням аудіокнижок художніх творів.

Важливим для майбутніх учителів є розвиток умінь організації діяльності у позааудиторний час. Проблема організації СР була об'єктом дослідження багатьох учених (М. Г. Гордієнко, Т. М. Гусак, І. П. Задорожна, Л. І. Іванова, А. Є. Капаєва, А. В. Конишева, Н. В. Майер, О. Г. Малінко, Т. Н. Педан, Ю. В. Петровська, Т. Д. Речкина, А. В. Рубцова, І. Г. Широкова, О. М. Щеголева, Г. М. Юшко). Проблему вдосконалення фонетичної компетенції майбутніх учителів у самостійній роботі розглянула А. В. Долина. І. П. Задорожна розробила теоретико-методичні основи організації СР з оволодіння англомовною комунікативною компетенцією, а саме психолого-педагогічні чинники та методологічні передумови організації навчання. У дослідженні А. Є. Капаєвої розкрита проблема організації СР студентів на початковому етапі навчання у ВНЗ. В. В. Луценко у своєму дослідженні розкрила особливості СР в умовах особистісно-орієнтованого навчання. Н. В. Майер дослідила особливості організації самостійної роботи майбутніх викладачів з оволодіння методичною компетентністю. Т. Г. Сорокіна описала загальну структуру планування СР студентів 1 курсу. Отже, огляд наукових праць засвідчив відсутність досліджень з проблеми формування КА майбутніх учителів у процесі СР.

Усе викладене вище дає змогу стверджувати, що проблема формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР не може вважатися теоретично дослідженою і практично розробленою.

Таким чином, соціальне замовлення суспільства щодо підготовки кваліфікованих учителів ІМ з належним рівнем сформованості англомовної КА, з одного боку, та відсутність методики формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР, з іншого боку, зумовлюють **актуальність** теми наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Вибір напрямку дослідження безпосередньо пов'язаний з колективною науково-дослідною темою кафедри методики навчання іноземних мов й інформаційно-комунікаційних технологій КНЛУ “Методика навчання іноземних мов і культур у системі неперервної освіти” (протокол № 11 від 12.02.2009 р.) та з вимогами до оволодіння ІМ, поданих у чинних навчальних програмах. Тему дисертації затверджено вченою радою Київського національного лінгвістичного університету (протокол № 13 від 30.05.2011 р.) та Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 22.02.2011 р.).

Об'єктом дослідження є процес формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи.

Предмет дослідження становить методика формування англомовної компетенції в аудіюванні студентів – майбутніх учителів у процесі самостійної роботи з використанням матеріалів подкастів на першому курсі навчання.

Мета дисертаційного дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, практичній розробці й експериментальній перевірці методики формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі СР.

Реалізація поставленої мети передбачала вирішення таких **завдань**: 1) дослідити історію розвитку проблеми навчання аудіювання у ВНЗ та проаналізувати сучасний стан самостійної роботи з аудіювання; 2) конкретизувати цілі, зміст формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів, обґрунтувати дидактичні та психологічні засади її формування, а також провести анкетне опитування студентів для дослідження організації процесу формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у самостійній роботі; 3) вивчити особливості організації самостійної роботи з аудіювання майбутніх учителів: дослідити визначення поняття “самостійна робота” та “самостійна навчальна діяльність”, з’ясувати складові самостійної роботи, окреслити рівні автономії студентів у процесі самостійної роботи; 4) розробити методику формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи: відібрати аудіотексти для самостійної роботи з аудіювання, визначити етапи формування англомовної компетенції в аудіюванні у процесі самостійної роботи, укласти підсистему вправ та реалізувати її в комплексах вправ для формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи, розробити модель організації навчального процесу; 5) підготувати та провести методичний експеримент для перевірки ефективності методики формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи; за результатами методичного експерименту укласти методичні рекомендації для викладачів щодо навчання аудіювання майбутніх учителів у процесі самостійної роботи.

Для розв’язання поставлених завдань було застосовано такі **методи дослідження**: *теоретичні* (критичний аналіз, синтез і узагальнення положень вітчизняних та іноземних джерел із психології, педагогіки, лінгвістики, методики навчання ІМ, чинних програм, сучасних нормативних документів з метою визначення змісту формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР, розробки моделі організації навчального процесу, побудованої на використанні автентичних АТ, обґрунтування відповідної підсистеми вправ); *емпіричні* (опитування студентів з метою виявлення їхнього ставлення до різних аспектів формування англомовної КА у процесі СР, наукове спостереження за перебігом навчання аудіювання майбутніх учителів у процесі СР, прогнозування та моделювання навчального процесу згідно із розробленою методикою; проведення педагогічного експерименту для перевірки ефективності запропонованої методики навчання); *статистичної обробки* (математичної статистики для перевірки достовірності експериментальних даних, їх кількісного та якісного аналізу).

На захист виносяться такі **наукові положення**:

1. Успішне формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у самостійній роботі можливе за умови врахування всіх складових змісту навчання, формування у студентів здатності до автономного навчання та розвитку

метакогнітивних умінь, що включають рефлексивно-мотиваційні вміння, вміння реалізації навчальної діяльності, вміння самоконтролю та рефлексії, а також інструментально-організаційні вміння.

2. Ефективна організація самостійної роботи реалізується шляхом врахування таких її компонентів: цілі, інструктивно-методичні матеріали (завдання, інструкції щодо виконання, пам'ятки, методичні вказівки тощо), методи, форми й засоби самостійної роботи, одним з яких виступає навчальний щоденник, що містить пам'ятку “Як самостійно працювати з аудіотекстом?”, листи самоспостереження з окремих тем, тести рівня сформованості метакогнітивних умінь з аудіювання та контрольний лист самоспостереження рівня сформованості англомовної компетенції в аудіюванні у процесі самостійної роботи. Формування англомовної компетенції в аудіюванні у процесі самостійної роботи з використанням навчального щоденника забезпечує розвиток метакогнітивних умінь студентів. Він відображає результати щодо виконаних завдань з самостійної роботи, допомагає студентам усвідомлено ставитись до навчальної діяльності та сприяє розвитку їх автономності.

3. Досягнення мети навчання забезпечується підсистемою вправ, яка реалізується у відповідних комплексах вправ з використанням автентичних аудіотестів та відбувається в три етапи навчання аудіювання: на *підготовчому* – формуються мовленнєві навички аудіювання, розвиваються мовленнєві механізми аудіювання та рефлексивно-мотиваційні вміння майбутніх учителів; на *основному* – розвиваються вміння розуміння загального змісту аудіотекстів, вибіркового розуміння аудіотекстів, повного розуміння аудіотекстів, інструментально-організаційні вміння, вміння реалізації навчальної діяльності; на *підсумковому* – вдосконалюються вміння загального, вибіркового та повного розуміння аудіотекстів, розвиваються вміння самоконтролю та рефлексії.

4. Більш ефективного формування англомовної компетенції в аудіюванні в майбутніх учителів можна досягти за рахунок виконання на підготовчому етапі вправ у такому кількісному співвідношенні: 20 % – вправи на розвиток рефлексивно-мотиваційних умінь аудіювання, 50 % – на формування мовленнєвих навичок аудіювання, 30 % – на розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що в дослідженні *вперше теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено* методику формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів на 1 курсі у процесі самостійної роботи шляхом визначення змісту такого навчання та розробки підсистеми вправ для формування англомовної компетенції в аудіюванні у процесі самостійної роботи; *вдосконалено* визначення змісту та структури англомовної компетенції в аудіюванні, поняття “самостійна робота”; *подальшого розвитку* набуло уточнення психолого-педагогічних передумов і принципів формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи.

Практичне значення роботи полягає у відборі автентичних текстів для навчання аудіювання у процесі самостійної роботи, створенні навчального щоденника з аудіювання як засобу формування англомовної компетенції в аудіюванні та розробленні комплексів вправ для формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів, а також укладанні методичних рекомендації щодо організації такого навчання.

Розроблену методику **впроваджено** у навчальний процес Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (№ 2015/20 від 28.05.2015 р.; протокол № 9А кафедри іноземних мов та методики викладання від 28.05.2015 р.), Київського університету імені Бориса Грінченка (№ 162н від 10.06.2015 р.; протокол № 10 кафедри англійської філології від 27.05.2015 р.), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (№ 07-10/1206 від 10.06.2015 р.; протокол № 8 кафедри іноземних мов від 12.05.2015 р.; № 07-10/1207 від 10.06.2015 р.; протокол № 8 кафедри англійської філології від 15.05.2015 р.) та Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (№ 86-904-143 від 30.07.2015 р.; протокол № 16 кафедри англійської філології від 10.06.2015 р.).

Апробація результатів дослідження. Висновки та результати дисертаційного дослідження доповідались на конференціях, зокрема: *міжнародних конференціях* – “Україна і світ: діалог мов та культур” (Київський національний лінгвістичний університет, 2011–2013); *Current Studies in English: Linguistics and Methodology Perspectives* (Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2011); “Мови у відкритому суспільстві” (Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2011–2012); “Обновление содержания и технологии непрерывного иноязычного образования в свете реализации федеральных государственных стандартов” (Москва, Академия повышения квалификации и профессиональной переподготовки сотрудников образования, 2012); *English in Globalized World* (Кам’янець-Подільський державний університет імені І. Огієнка, 2012); “Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість” (Острозька академія, 2012); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій пам’яті доктора педагогічних наук, професора Володимира Львовича Скалкіна (Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2013); “Сучасні підходи до навчання іноземної мови: шляхи інтеграції школи та ВНЗ” (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2013); *The Global English Teacher: Improving What Works and Fixing What Doesn’t* (Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2014); “Сучасні тенденції у сфері лінгвістики, мовної комунікації та методики викладання іноземних мов” (Тернопільський національний економічний університет, 2014); “Міжкультурне спілкування у глобалізованому світі” (Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2014); *TESOL Ukraine : New Vistas of Research and Teaching* (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2015); “Проблеми міжкультурного спілкування в епоху глобалізації” (Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2015); “Сучасні тенденції у сфері лінгвістики, мовної комунікації та методики викладання іноземних мов” (Тернопільський національний економічний університет, 2016); “Проблеми іншомовної освіти в епоху глобалізації” (Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2016); “Актуальные вопросы германской филологии и лингводидактики” (Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина, 2017); *міжнародній Інтернет-конференції* – “Сучасна іншомовна освіта в Україні” (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2014); *всеукраїнських конференціях* – “Формування полікультурної мовної особистості в контексті нової парадигми освіти” (Чернігівський національний

педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка, 2011); “Сучасні напрямки лінгвістичних досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов” (Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2012); “Сучасна вища освіта: проблеми та перспективи” (Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2013); *Global English – Global Decisions* (Севастопольський інститут банківської справи УАБС НБУ, 2013), *Global Changes in Ukraine : Global Changes in English Teaching in Ukraine* (Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016); “Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти” (Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка, 2017); *науково-практичному семінарі – “Лингвокультурное образование в системе вузовской подготовки специалистов”* (Брестський державний університет імені А. С. Пушкіна, 2016).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображено у 8 наукових статтях автора, із них – 7 у фахових виданнях України та одна – у міжнародному виданні, а також 17 тезах доповідей, які додатково відображають результати наукового дослідження.

Структура дисертації обумовлена її цілями та завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і 16 додатків. Повний обсяг дисертації становить 273 сторінки. Робота містить 17 таблиць і 6 рисунків. Додатки містяться на 83 сторінках. Список використаних джерел розміщений на 26-ти сторінках і налічує 229 найменувань, з яких 170 – українською і російською, 59 – англійською та німецькою мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У першому розділі **“Теоретичні передумови формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи”** розглянуто стан дослідження проблеми навчання аудіювання у мовному ВНЗ та проаналізовано сучасний стан організації СР з аудіювання, уточнено цілі та зміст формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР, визначено психолого-педагогічні передумови формування англомовної КА у процесі СР та особливості організації СР з аудіювання майбутніх учителів.

У ході аналізу було виділено чотири етапи розвитку досліджень з методики організації СР з аудіювання: 1) початок ХХ ст. – 60-ті роки ХХ ст., 2) 60-ті роки ХХ ст. – 90-ті роки ХХ ст., 3) 90-ті роки ХХ ст. – 2004 рік, 4) 2005 рік – наш час. У рамках кожного етапу визначено представників, характерні особливості організації навчання, а також з’ясовано необхідність теоретичного дослідження та практичної розробки проблеми формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР.

Удосконалено визначення поняття англомовна КА, яку розглянуто як *здатність особистості розуміти АТ, що ґрунтується на взаємодії відповідних знань, навичок і вмінь, а також психологічній готовності до аудіювання та рефлексії мовленнєвих дій*. Вивчення наукових джерел з досліджуваної проблеми дозволило виокремити основні складові англомовної КА, її зміст та структуру.

Під час аналізу компонентів змісту навчання було деталізовано предметний та процесуальний аспекти навчання аудіювання. Зокрема предметний аспект змісту навчання аудіювання складається зі сфер та видів спілкування, психологічних та

мовленнєвих ситуацій та ролей, комунікативних цілей та намірів, тем, проблем, соціальних ситуацій, мовного матеріалу (лексичного, граматичного, фонетичного), мовленнєвого матеріалу (мовленнєвих зразків різних рівнів, текстів), лінгвосоціокультурних знань (знань про культуру країни, мова якої вивчається, особливостей мовленнєвої поведінки носіїв мови тощо), навчальних знань (про метакогнітивні стратегії, стратегії використання ІМ в аудіюванні, комунікативні стратегії). До процесуального аспекту змісту навчання аудіювання віднесено навички оперування мовним матеріалом, мовленнєві, соціокультурні та навчальні вміння з метою здійснення комунікації. Виділено вміння аудіювання у процесі СР, а саме: 1) вміння розуміння загального змісту АТ; 2) вміння вибіркового розуміння АТ; 3) вміння повного розуміння АТ; 4) рефлексивно-мотиваційні вміння, 5) вміння реалізації навчальної діяльності; 6) вміння самоконтролю та рефлексії; 7) інструментально-організаційні вміння.

Спираючись на дослідження Н. Ф. Бориско, Н. Д. Гальскової, І. П. Задорожної та інших методистів, проаналізовано принципи відбору змісту СР з аудіювання, до яких віднесено: принцип необхідності та достатності змісту для реалізації цілей навчання, принцип доступності та посиленості змісту в цілому та окремих його частин, принцип залежності змісту СР від змісту аудиторної роботи, принцип відповідності змісту навчання віковим інтересам, комунікативним потребам та інтелектуальному рівню студентів – майбутніх учителів.

У результаті вивчення наукових джерел до психолінгвістичних передумов вдосконалення англомовної КА віднесено високий рівень розвитку психологічних механізмів, підвищену емоційну чутливість у зв'язку зі зміною соціального статусу, високий рівень тривожності стосовно аудіювання як виду МД, недостатня сформованість здатності студентів першого курсу до самонавчання. Визначено, що навчання аудіювання має базуватись на положеннях особистісно-діяльнісного підходу з урахуванням мотивів навчальної діяльності.

З метою визначення особливостей організації СР було розглянуто сутність поняття СР, яка визначається як *пізнавальна діяльність, що здійснюється з метою вдосконалення набутих навичок та вмінь, забезпечується метакогнітивними вміннями, високим рівнем самосвідомості та самодисципліни студентів*. Разом з тим було проаналізовано компоненти СР, що включають: цілі СР, інструктивно-методичні матеріали (завдання для СР, інструкції по її виконанню, пам'ятки, методичні вказівки тощо), методи, форми і засоби виконання СР.

У другому розділі **“Методика формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи”** представлено результати розробки методики навчання: процедуру відбору АТ з директорій подкастів, визначення етапів навчання, укладання підсистеми вправ для формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР, обґрунтування моделі організації навчального процесу.

Відбір АТ здійснювався за визначеними критеріями: доступності та посиленості для використання у СР; новизни та мотиваційної цінності; автентичності; відповідності віковим особливостям студентів, їхньому життєвому досвіду та професійним потребам; тематичності; виховної цінності; жанрової та типологічної різноманітності; тривалості звучання АТ.

Встановлені цілі та зміст формування англомовної КА, психолого-педагогічні передумови формування КА та особливості організації СР з аудіювання стали підґрунтям для розробки підсистеми вправ для формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР. Так, метою *підготовчого етапу* є розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання у СР, формування лексичних, граматичних та фонетичних навичок аудіювання та розвиток рефлексивно-мотиваційних умінь. На *основному етапі* відбувається розвиток умінь розуміння загального змісту АТ, умінь вибіркового розуміння АТ, умінь повного розуміння АТ, інструментально-організаційних умінь та вмінь реалізації навчальної діяльності. *Підсумковий етап* спрямований на вдосконалення вмінь аудіювання у процесі СР з одночасним формуванням умінь самоконтролю та рефлексії набутого рівня володіння англомовної КА.

Розроблено підсистему вправ для формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР, яка складається із трьох груп вправ для 1) формування мовленнєвих навичок та розвитку мовленнєвих механізмів аудіювання, 2) розвитку та вдосконалення метакогнітивних умінь у СР з аудіювання, 3) розвитку і вдосконалення вмінь аудіювання у СР. Проілюструємо прикладами підсистему вправ для формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР (див. рис. 1).

Перша група вправ для формування мовленнєвих навичок та розвитку мовленнєвих механізмів аудіювання

Підгрупа вправ 1.1 для формування фонетичних навичок аудіювання

Приклад 1.

Мета: розвивати аудитивну пам'ять, формувати рецептивні фонетичні навички. **Тип вправи:** некомунікативна, рецептивно-репродуктивна. **Вид вправи:** вибір правильного варіанту відповіді.

Завдання: *Listen to the words and underline the one you hear.*

1. officers - offices.	5. dancers - dances.
2. villagers - villages.	6. coppers - copies.
3. watchers - watches.	7. cooks - cookies.
4. purchasers - purchases	8. researchers - researches

Підгрупа вправ 1.2 для формування лексичних навичок аудіювання

Приклад 2.

Мета: формувати рецептивні лексичні навички. **Тип вправи:** некомунікативна, рецептивно-репродуктивна. **Вид вправи:** співвіднесення слова з його значенням.

Завдання: *Before listening to the podcast about shopping at the supermarket match the words and word combinations with the proper meaning.*

1. stoker	a. a large group of smth. delivered to the supermarket
2. aisle	b. to keep smth available to sell
3. to stock	c. grown without any artificial chemicals
4. shipment	d. a person who puts the shopping items on the shelves
5. to discontinue	e. not to have anything in one's hands
6. to be out of stock	f. not to be available for sale
7. organic	g. a place where you can walk between the shelves
8. empty-handed	h. not to be available because it is not popular, expensive.

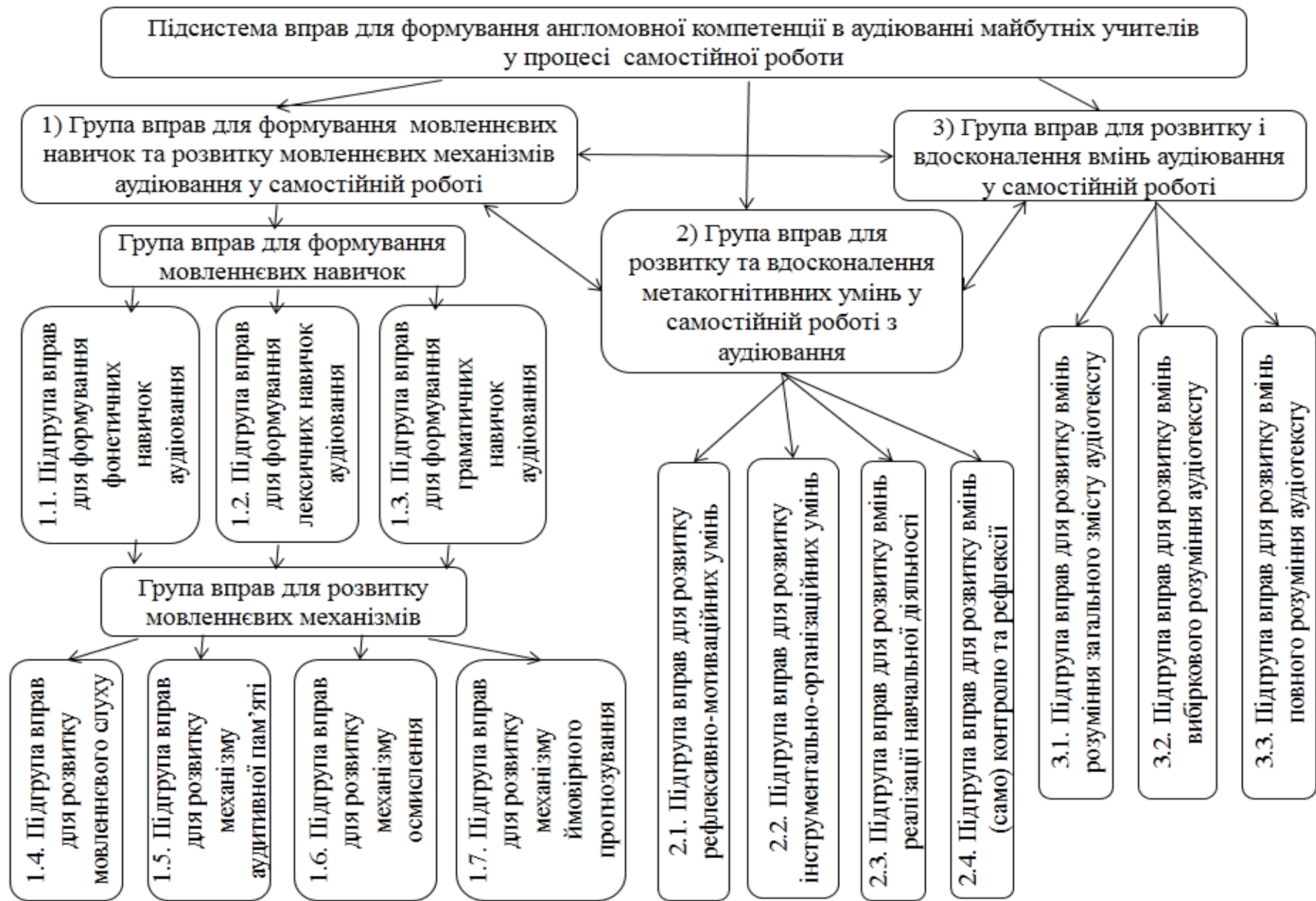

Рис. 1 Підсистема вправ для формування англomовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи

Підгрупа вправ 1.3 для формування граматичних навичок аудіювання
Приклад 3.

Мета: формування рецептивних граматичних навичок розрізнення форм дієприкметника теперішнього та минулого часу. **Тип вправи:** некомунікативна, рецептивно-репродуктивна. **Вид вправи:** вибір правильного варіанту.

Завдання: *Listen and circle the participle you hear.*

1. *They were (taken/taking) in by surprise.*
2. *She's always been (forbidden/forbidding) to do it.*
3. *It is (shaken/shaking) from time to time.*
4. *I was (given/giving) a chance to improve the things.*
5. *The leaves are (fallen/falling) and the trees look gloomy.*
6. *They were (beaten/beating).*
7. *They are (grown/growing).*
8. *Have they (thrown /been throwing) them out?*
9. *They are (eaten/eating).*
10. *It's (been/being) done.*

Підгрупа вправ 1.4 для розвитку механізмів мовленнєвого слуху
Приклад 4.

Мета: розвиток механізму аудитивного слуху, формування фонетичних рецептивних навичок. **Тип вправи:** некомунікативна, рецептивно-репродуктивна. **Вид вправи:** вибір правильного слова.

Завдання: *Listen to the sentences and circle the word you hear in the sentence.*

1. a. flour	b. flower	7. a. weather	b. whether
2. a. bored	b. board	8. a. flu	b. flew
3. a. weight	b. wait	9. a. very	b. vary
4. a. fare	b. fair	10. a. wheel	b. we'll
5. a. whose	b. who's	11. a. read	b. red
6. a. here	b. hear	12. a. past	b. passed

Друга група вправ для розвитку та вдосконалення метакогнітивних умінь у СР з аудіювання

Підгрупа вправ 2.1 для розвитку рефлексивно-мотиваційних умінь
Приклад 5.

Мета: створення мотивації до слухання та розуміння сприйнятої на слух інформації. **Тип вправи:** комунікативна, продуктивна, мінімально керована. **Вид вправи:** прослуховування текстів, відповіді на запитання, співвіднесення з власним досвідом.

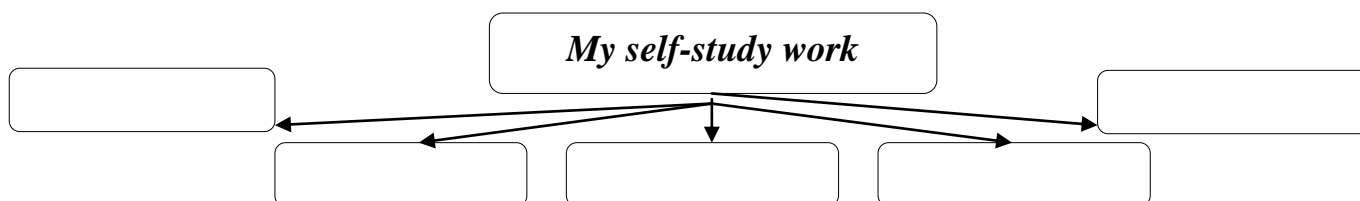
Завдання: *Listen to some students explaining their motives for studying English. Why do these students need to listen to English?*

	Why should he / she listen to English?	What are your motives for listening?
Speaker 1		
Speaker 2		
Speaker 3		
Speaker 4		

Підгрупа вправ 2.2 для розвитку інструментально-організаційних умінь
Приклад 6.

Мета: розвивати вміння організації навчальної діяльності. **Тип вправи:** комунікативна, продуктивна. **Вид вправи:** заповнення схеми.

Завдання: *Before listening decide what the conditions of effective self-study work are.*

Підгрупа вправ 2.3 для розвитку вмінь реалізації навчальної діяльності
Приклад 7.

Мета: розвивати вміння визначати мету та стратегії аудіювання. **Тип вправи:** умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна. **Вид вправи:** відповідь на запитання.

Завдання: *Read the pre-listening task and decide what is the aim of listening. What strategy should be used to perform the task?*

Listen to the podcast “Pedestrian Safety” and put the topics in the order you hear them.

- ___A. where is traffic coming from
- ___B. where pedestrians are not allowed to walk
- ___C. the best places to cross a road
- ___D. the significance of flashing lights
- ___E. a special type of crossing

Listening strategy
While listening to the text pay attention to the topics. Write their number in your answer sheet as soon as you hear them.

Підгрупа вправ 2.4 для розвитку вмінь самоконтролю та рефлексії
Приклад 7.

Мета: розвивати вміння аналізувати процес аудіювання. **Тип вправи:** умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна. **Вид вправи:** відповідь на запитання.

Завдання: *After listening and performing the tasks, give answers to the following questions.*

Let's reflect	
1. What have you learnt in this section?	
2. Which task was the most difficult for you?	
3. Do you need to work more on distinguishing homophones?	
4. How much time did you spent on doing the tasks?	
5. What listening difficulties did you have?	

Третя група вправ для розвитку та вдосконалення мовленнєвих умінь аудіювання у СР

Підгрупа вправ 3.1 для розвитку вмінь загального розуміння аудіотексту
Приклад 8.

Мета: розвиток умінь розуміти загальну інформацію в аудіотексті. **Тип вправи:** умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна. **Вид вправи:** вибір тверджень.

Завдання: *Listen to the text and choose the topics which were described in the text.*

1. *The lifestyle change of humans under the influence of climate.*
2. *Description of freakish weather.*
3. *The man-made climate change.*
4. *The evidences of global warming.*

Приклад 9.

Підгрупа 3.3 для розвитку вмінь повного розуміння аудіотексту

Мета: розвиток умінь повного розуміння інформації, виокремлення суттєвої інформації в тексті. **Тип вправи:** умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна. **Вид вправи:** прослуховування текстів з письмовою фіксацією основної інформації.

Завдання: *Listen to the text for the second time and take notes on the main information. Make use of the following symbols (yrs – years, GB – global warming, ↑increases, → leads to, + and). Do not write every word you hear. Do not write down full sentences. Write the main ideas and some details.*

Теоретично обґрунтовано і практично розроблено модель формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР, що уможливило послідовний розвиток метакогнітивних умінь. Ефективне формування КА реалізується шляхом послідовного проведення трьох етапів навчання. Відповідно до навчального плану студентів I курсу напряму підготовки “Філологія*. Мова і література (англійська)” у Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка підготовчий етап у навчанні аудіювання реалізується протягом 14-ти навчальних годин, основний етап триває – 54 навчальні години та підсумковий етап – 14 навчальних годин.

У третьому розділі “**Експериментальна перевірка ефективності методики формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи**” описано організацію та перебіг експериментального навчання, етапи його проведення, проаналізовано й інтерпретовано результати експерименту, подано їхню статистичну обробку, а також сформульовано методичні рекомендації щодо формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР.

Висунуто таку *гіпотезу* дослідження: ефективність формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР досягається за таких умов: поетапної організації навчання, розвитку й вдосконалення метакогнітивних умінь у СР шляхом застосування груп вправ підготовчого етапу з відсотковим розподілом груп вправ, який зазначено у варіанті Б запропонованої методики, використання навчального щоденника як засобу навчання.

Варійованою умовою експерименту було різне кількісне співвідношення вправ на підготовчому етапі роботи (варіанти методики А та Б). Згідно з варіантом методики А студенти ЕГ1 та ЕГ2 виконували вправи на підготовчому етапі у такому кількісному співвідношенні: 50 % – вправи на розвиток рефлексивно-мотиваційних умінь аудіювання, 30 % – на формування мовленнєвих навичок аудіювання, 20% – на розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання. Варіант методики А передбачав перевагу використання студентами вправ для формування рефлексивно-мотиваційних умінь аудіювання, сформованість яких дозволяє студентам ефективно організовувати процес прослуховування та розуміння АТ. При цьому майбутнім учителям не бракує точності розуміння АТ, що зменшує ймовірність помилкового розуміння АТ. Збільшення кількості рефлексивно-мотиваційних вправ підсилювало мотивацію

до слухання, що допомагало студентам долати труднощі при сприянні на слух текстів. Згідно з методикою варіанту Б студенти ЕГ3 та ЕГ4 виконували вправи на підготовчому етапі у такому кількісному співвідношенні: 30 % – вправи на розвиток рефлексивно-мотиваційних умінь аудіювання, 50 % – на формування мовленнєвих навичок аудіювання, 20 % – на розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання. Варіант методики Б передбачав зменшення кількості вправ для розвитку рефлексивно-мотиваційних умінь аудіювання за рахунок збільшення вправ на формування мовленнєвих навичок аудіювання та вправ на розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання, сформованість яких дозволяє майбутнім учителям передбачити зміст АТ.

Відповідно до висунутої гіпотези та варійованої умови було сформульовано *цілі* експерименту: 1) провести передекспериментальний зріз, щоб визначити вихідний рівень володіння англомовною КА майбутніх учителів у процесі СР для підтвердження належності експериментальних груп до однієї вибірки та для наступного порівняння цього рівня з рівнем післяекспериментального навчання; 2) здійснити експериментальне навчання на основі розробленої нами методики формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР; 3) провести післяекспериментальний зріз для визначення досягнутого рівня сформованості англомовної КА у процесі СР; 4) проаналізувати та інтерпретувати результати перед- і післяекспериментального зрізів; 5) порівняти результати різних варіантів методики та визначити оптимальний варіант методики формування англомовної КА у процесі СР; 6) до та після проведення експериментального навчання визначити рівень сформованості метакогнітивних умінь аудіювання у процесі СР; 7) сформулювати висновки щодо ефективності розробленої методики.

Експериментальне навчання було проведено у чотирьох підгрупах на I курсі напряму підготовки “6.020303 Філологія. Мова і література (англійська)” Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка у лютому–травні 2012 – 2013 навчального року.

Експериментальне навчання передбачало визначення вихідного рівня сформованості англомовної КА у майбутніх учителів. Спираючись на проаналізовані компоненти змісту навчання, розроблено критерії оцінювання рівня сформованості англомовної КА. За критерієм повноти розуміння об'єктом контролю виступали вміння розуміння загального змісту АТ, вміння вибіркового розуміння АТ, вміння повного розуміння АТ, а за критерієм точності – лексичні та граматичні навички аудіювання.

На початку експериментального навчання було проведено передекспериментальний зріз, результати якого підтвердили майже однаковий вихідний рівень сформованості англомовної КА в майбутніх учителів у чотирьох ЕГ (близько 0,5), що дало можливість об'єктивно оцінювати та інтерпретувати дані подальших зрізів. Кількісний склад у ЕГ також був приблизно однаковим: ЕГ1 – 16 студентів, ЕГ2 – 15 студентів, ЕГ3 – 16 студентів, ЕГ4 – 15 студентів. Визначення рівня сформованості у студентів англомовної КА проводилось за критеріальною шкалою. Загальна кількість балів за всі запропоновані завдання становила 30 балів. За завдання, що перевіряли рівень розвитку вміння розуміння загального змісту АТ студент міг максимально отримати 8 балів, за завдання що перевіряли рівень розвитку

вмінь вибіркового розуміння АТ – 5 балів, вмінь повного розуміння АТ – 7 балів, лексичних навичок аудіювання – 5 балів, граматичних навичок аудіювання – 5 балів.

Наприкінці семестру проведено післяекспериментальний зріз. Порівнюючи середні коефіцієнти навченості студентів за обома зрізами, зафіксовано, що застосування розробленої методики навчання зумовило значний приріст рівня сформованості англomовної КА в майбутніх учителів. Середні показники рівня сформованості англomовної КА за критеріями повноти та точності розуміння інформації в усіх чотирьох групах виявилися високими: ЕГ1 – 0,78, ЕГ2 – 0,71, ЕГ3 – 0,86, ЕГ4 – 0,84. Переважна більшість студентів у всіх чотирьох групах правильно виконали завдання, що свідчило про достатній рівень розвитку у студентів вмінь вибіркового розуміння АТ, вмінь повного розуміння АТ, вмінь розуміння загального змісту АТ, а також лексичних та граматичних навичок аудіювання.

Отже, було експериментально доведено, що раціональнішим є використання вправ на підготовчому етапі у такому кількісному співвідношенні: 20 % – вправи на розвиток рефлексивно-мотиваційних вмінь аудіювання, 50 % – на формування мовленнєвих навичок аудіювання, 30 % – на розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання. Достовірність отриманих даних перевірялася за допомогою критерію ϕ^* – кутового перетворення Фішера. З метою впровадження розробленої методики в навчальний процес сформульовано методичні рекомендації.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного наукового дослідження теоретично обґрунтовано, практично розроблено й експериментально перевірено методику формування англomовної КА майбутніх учителів у процесі СР. Аналіз теоретичних передумов та практичних результатів дозволи дїйти таких висновків.

1. Шляхом ретроспективного аналізу вітчизняної та зарубіжної методичної літератури було виділено чотири етапи досліджень з питань організації СР з ІМ та навчання аудіювання: 1) початок ХХ ст. – 60-ті роки ХХ ст., 2) 60-ті роки ХХ ст. – 90-ті роки ХХ ст., 3) 90-ті роки ХХ ст. – 2004 рік, 4) 2005 рік – наш час. Проведений критичний аналіз історії проблеми та сучасного стану іншомовної підготовки майбутніх учителів у процесі СР засвідчив потребу в створенні методики відповідного навчання.

Ґрунтуючись на загальних характеристиках аудіювання як ВМД і особливостях організації СР з ІМ, уточнено визначення англomовної КА – це здатність особистості розуміти АТ, що ґрунтується на взаємодії відповідних знань, навичок і вмінь, а також психологічній готовності до аудіювання та рефлексії мовленнєвих дій.

2. Досліджено сучасні вимоги до навчання аудіювання, уточнено цілі та зміст формування англomовної КА майбутніх учителів у процесі СР. Зокрема предметний аспект змісту навчання аудіювання складається зі сфер та видів спілкування, психологічних та мовленнєвих ситуацій та ролей, комунікативних цілей та намірів, тем, проблем, соціальних ситуацій, мовного матеріалу та мовленнєвого матеріалу, лінгвосоціокультурних знань, навчальних знань. До процесуального аспекту змісту навчання аудіювання віднесено навички оперування мовним матеріалом, мовленнєві, соціокультурні та навчальні вміння з метою здійснення комунікації.

Виділено вміння аудіювання у процесі СР, а саме: 1) вміння розуміння загального змісту АТ; 2) уміння вибіркового розуміння АТ; 3) вміння повного розуміння АТ; 4) рефлексивно-мотиваційні вміння, 5) вміння реалізації навчальної діяльності; 6) вміння самоконтролю та рефлексії; 7) інструментально-організаційні вміння.

Уточнено принципи відбору змісту СР з аудіювання, а саме: принцип необхідності та достатності змісту для реалізації цілей навчання, принцип доступності та посиленості змісту в цілому та окремих його частин, принцип залежності змісту СР від змісту аудиторної роботи, принцип відповідності змісту навчання віковим інтересам, комунікативним потребам та інтелектуальному рівню студентів-майбутніх учителів.

Досліджено психолого-педагогічні передумови навчання аудіювання у процесі СР. У результаті вивчення відповідних наукових джерел до психологічних передумов формування англомовної КА було віднесено: високий рівень розвитку психологічних механізмів, підвищену емоційну чутливість у зв'язку зі зміною соціального статусу, недостатню сформованість здатності студентів першого курсу до самонавчання. Визначено, що навчання аудіювання має базуватись на засадах особистісно-діяльнісного підходу з урахуванням мотивів навчальної діяльності.

Визначено, що формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР має здійснюватись з дотриманням загальнодидактичних (наочності, посиленості, індивідуалізації, виховуючого навчання, міцності, науковості, систематичності та послідовності, свідомості) та методичних (автономії, необхідності розвитку метакогнітивних умінь студентів, комунікативності, домінуючої ролі вправ, інтегрованого навчання ВМД) принципів.

3. Уточнено поняття СР як діяльності, що організовується самим студентом відповідно до його внутрішніх пізнавальних мотивів, здійснюється у зручний для нього час, самоконтролюється у процесі навчання за умови зовнішнього опосередкованого керування з боку викладача, навчальної програми та інших навчальних матеріалів. Серед компонентів СР, до яких було віднесено цілі СР, інструктивно-методичні матеріали (завдання для СР, інструкції щодо її виконання, пам'ятки, методичні вказівки тощо), методи, форми та засоби СР, час на виконання СР, виділено навчальний щоденник з аудіювання, що включає пам'ятку "Як самостійно працювати з аудіотекстом?", листи самопостереження з окремих тем, тести рівня сформованості метакогнітивних умінь з аудіювання та контрольний лист самопостереження рівня сформованості англомовної КА у процесі СР.

Теоретично обґрунтовано та здійснено відбір АТ за такими критеріями: новизна та мотиваційна цінність; доступність; автентичність; відповідність віковим особливостям студентів, їхньому життєвому досвіду та професійним потребам; тематичність; виховна цінність; жанрова та типологічна різноманітність; тривалість звучання АТ. Придатними для формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР є АТ, що мають інформативну та пізнавальну цінність, доступні в мовному та змістовому відношеннях. Такі АТ мають бути представлені автентичними АТ, що пов'язані з певною тематикою, створювати можливості для формування смислових установок для дій та вчинків студентів, відповідати нормам вимови сучасної АМ. Джерелом відбору АТ були директорії подкастів з навчання аудіювання, представлені в мережі Інтернет.

4. Зважаючи на ступінь самостійності студентів у СР та основну мету нашого дослідження, виділено три етапи формування англомовної КА у процесі СР, а саме: **підготовчий**, метою якого є активізація вже отриманих знань, розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання, вдосконалення лексичних, граматичних та фонетичних навичок аудіювання та розвиток рефлексивно-мотиваційних умінь; **основний**, спрямований на розвиток умінь розуміння загального змісту АТ, умінь вибіркового розуміння АТ, умінь повного розуміння АТ, умінь орієнтації та реалізації навчальної діяльності; **підсумковий**, на якому вдосконалюються вміння аудіювання у процесі СР з одночасним формуванням умінь самоконтролю та рефлексії набутого рівня сформованості англомовної КА. Цілісний підхід до розробки етапів навчання забезпечує послідовність та ефективність усього навчального процесу, сприяє формуванню вмінь аудіювання у процесі СР та розвитку інших професійно важливих здібностей майбутніх учителів.

Враховуючи основні дидактичні та методичні принципи навчання ІМ, розроблено підсистему вправ для формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР, до якої ввійшло три групи вправ: 1) для формування мовленнєвих навичок та мовленнєвих механізмів аудіювання у процесі СР, 2) для розвитку та вдосконалення метакогнітивних умінь у СР з аудіювання, 3) для розвитку та вдосконалення вмінь аудіювання у СР.

Запропоновано модель організації формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР, яку створено з урахуванням вимог Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи. Вона реалізується в межах тематичних підмодулів та передбачає поетапну послідовність дій викладача та студентів. Модель характеризується послідовністю, системністю та взаємозв'язком усіх компонентів.

5. Результати основного, відкритого, природного, вертикально-горизонтального методичного експерименту підтвердили ефективність та доцільність запропонованої методики формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР. Його вертикальний характер засвідчив дієвість запропонованої методики, а горизонтальний – показав, що використання рефлексивно-мотиваційних вправ на підготовчому етапі роботи є ефективним і достатнім для підвищення ефективності формування англомовної КА, особливо в умовах СР, де студенти виконують завдання за безпосередньої відсутності викладача.

Запропоновано критерії для оцінювання рівня сформованості англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР. Серед них три за повнотою розуміння (вміння розуміння загального змісту АТ, вміння вибіркового розуміння АТ, вміння повного розуміння АТ) та два за точністю розуміння (лексичні навички аудіювання, граматичні навички аудіювання). Для критеріїв оцінки запропоновано формули розрахунку коефіцієнтів, які було використано для обробки результатів експерименту.

Проаналізовано результати перед- і післяекспериментального зрізів, які було оброблено методами математичної статистики. Шляхом порівняння даних, отриманих у кожній експериментальній групі, виявлено покращення показників за всіма запропонованими критеріями. Достовірність і об'єктивність отриманих емпіричних даних було перевірено за допомогою критерію φ^* – кутового перетворення Фішера.

Укладено методичні рекомендації для викладачів щодо організації формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР.

Перспективою подальших досліджень є розвиток у майбутніх учителів метакогнітивних умінь у процесі самостійної роботи при навчанні інших ВМД з використанням навчального щоденника.

Основні положення дисертації висвітлено в таких **публікаціях** автора:

1. Шевкопляс Л. В. Активність та самостійність у підготовці майбутніх учителів іноземної мови / Л. В. Шевкопляс // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. — 2011. — Вип. 92. — С. 323—326.

2. Шевкопляс Л. В. Теоретичні передумови формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи / Л. В. Шевкопляс // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Педагогіка та психологія. — 2011. — Вип. 19. — С. 102—109.

3. Шевкопляс Л. В. Добір навчального матеріалу для формування компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи / Л. В. Шевкопляс // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Педагогіка та психологія. — 2012. — Вип. 21. — С. 230—238.

4. Шевкопляс Л. В. Модель організації навчального процесу з формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи / Л. В. Шевкопляс // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. — 2012. — Вип. 101. — С. 343—346.

5. Шевкопляс Л. В. Експериментальна перевірка ефективності методики формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи / Л. В. Шевкопляс // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Педагогіка та психологія. — 2013. — Вип. 23. — С. 191—199.

6. Шевкопляс Л. В. Зміст формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи / Л. В. Шевкопляс // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. — 2014. — Вип. 119. — С. 265—273.

7. Шевкопляс Л. В. Вправи для формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи / Л. В. Шевкопляс // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. — 2016. — Вип. 141. — С. 216—222.

8. Shevkoplyas L. V. Teaching Future English as a Foreign Language Teachers Autonomous Listening Comprehension / L. V. Shevkoplyas // Nauka i Studia. — Przemysł, 2014. — NR 15 (125). — P. 5—14.

Праці, які *додатково відображають* наукові результати дисертації:

9. Шевкопляс Л. В. Роль самостійної роботи з аудіювання в системі оптимізації сучасної підготовки вчителя іноземної мови / Л. В. Шевкопляс // Формування полікультурної мовної особистості в контексті нової парадигми освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців та студентів, (Чернігів, 12 квіт. 2011 р.) / Чернігів. нац. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка. — Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2011. — С. 68—69.

10. Шевкопляс Л. В. Использование подкастов для развития умений аудирования у будущих учителей / Л. В. Шевкопляс // Формирование профессиональной компетентности специалиста средствами иностранного языка : материалы междунар. науч.-практ. конф. [Реализация требований ФГОС в системе непрерывного иноязычного образования], (Москва, 2–3 февр. 2012 г.) : [в 2 кн.] / отв. за выпуск А. К. Крупченко. — М. : АПКиППРО, 2012. — Кн. 2. — С. 337—341.

11. Шевкопляс Л. В. Автентичність як критерій відбору аудіотекстів для навчання майбутніх учителів / Л. В. Шевкопляс // Сучасні напрямки лінгвістичних досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов : [зб. наук. пр. / за заг. ред. В. В. Жуковської, О. А. Черниш]. — Житомир : Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені Івана Франка, 2012. — С. 455—457.

12. Шевкопляс Л. В. Роль та місце подкастів в моделі організації навчання аудіювання майбутніх учителів / Л. В. Шевкопляс // Україна і світ: діалог мов та культур : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 21–23 берез. 2012 р.) / Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Київ. нац. лінгв. ун-т. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. — С. 519—521.

13. Шевкопляс Л. В. Вимоги до вправ для формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи / Л. В. Шевкопляс // Сучасна вища освіта: проблеми та перспективи : тези доп. І Всеукр. конф. молодих вчених та студ., (м. Дніпропетровськ, 21 берез. 2013 р.) / Дніпропетр. нац. ун-т імені Альфреда Нобеля. — Дніпропетровськ : Дніпропетр. нац. ун-т імені Альфреда Нобеля, 2013. — С. 171—174.

14. Шевкопляс Л. В. Принципи побудови підсистеми вправ для формування англомовної компетенції в аудіюванні у процесі самостійної роботи / Л. В. Шевкопляс // VII Міжнародна науково-практична конференція з питань методики викладання іноземних мов імені В. Л. Скалкіна : зб. наук. праць, (Одеса, 19–20 квіт. 2013 р.) / М-во освіти і науки; Одеський нац. ун-т імені І. І. Мечникова. — Одеса : Одеський нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2013. — С. 71—76.

15. Шевкопляс Л. В. Етапи формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи / Л. В. Шевкопляс // Україна і світ: діалог мов та культур : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 3–5 квіт. 2013 р.) / Мін-во освіти і науки України, Київ. нац. лінгв. ун-т. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. — С. 575—576.

16. Шевкопляс Л. В. Рефлексивна діяльність майбутніх учителів у процесі самостійної роботи з аудіювання / Л. В. Шевкопляс // Сучасні підходи до навчання іноземної мови : шляхи інтеграції школи та ВНЗ : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., (Харків, 12 квіт. 2013 р.) / Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна — Харків : Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2013. — С. 180—181.

17. Шевкопляс Л. В. Динаміка розвитку проблеми організації самостійної роботи з іноземної мови / Л. В. Шевкопляс // Сучасні тенденції у сфері лінгвістики, мовної комунікації та методики викладання іноземних мов : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., (Тернопіль, 15–16 трав. 2014 р.) / Тернопіль. нац. економ. ун-т. — Тернопіль : Крок, 2014. — С. 183—185.

18. Шевкопляс Л. В. Результати анкетування студентів мовних ВНЗ щодо організації самостійної роботи з аудіювання / Л. В. Шевкопляс // Сучасна іншомовна

освіта в Україні : стан, проблеми, перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., (м. Умань, 16 жовт. 2014 р.) / Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. — Умань : Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, 2014. — С. 274—278

19. Шевкопляс Л. В. Шляхи подолання психологічних бар'єрів при аудіюванні у процесі самостійної роботи / Л. В. Шевкопляс // Сучасні тенденції у сфері лінгвістики, мовної комунікації та методики викладання іноземних мов : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., (Тернопіль, 18–19 трав. 2016 р.) / Тернопіль. нац. економ. ун-т. — Тернопіль : Астон, 2016. — С. 178—179.

20. Shevkoptyas L. Listening Comprehension in a Course for Future EFL Teachers / L. Shevkoptyas // Current Studies in English: Linguistics and Methodology Perspectives : зб. наук. пр. XVI TESOL — Ukraine International Conference, (April 13–15, 2011) / за заг. ред. А. І. Миколайчук. — Кам'янець-Подільський : ВПП “Апостроф”, 2011 — Р. 135—136.

21. Shevkoptyas L. Developing Future EFL Teachers' Autonomy in Listening Comprehension / L. Shevkoptyas // English in Globalized World : зб. наук. пр. (анг. м.). XVII TESOL — Ukraine International Conference, (March 15–16, 2012) / за заг. ред. А. І. Миколайчук. — Кам'янець-Подільський : ВПП “Апостроф”, 2012. — Р. 455—457.

22. Shevkoptyas L. Metacognitive Strategies in Teaching Future EFL Teachers Listening Comprehension / L. Shevkoptyas // Global English — Global Decisions : Book of Papers. XVIII TESOL — Ukraine National Conference, (April 12–13, 2013) / за заг. ред. А. А. Береснева. — Севастополь : Рибест, 2013. — Р. 288—290.

23. Shevkoptyas L. Correlation between Cognitive and Metacognitive Strategies in Teaching Future EFL Teachers Listening Comprehension / L. Shevkoptyas // The Global English Teacher : Improving What Works and Fixing What Doesn't : зб. наук. пр. XIX TESOL — Ukraine International Conference, (April 25–26, 2014) / за заг. ред. О. В. Гундаренко. — Кіровоград : ПП Центр оперативної поліграфії “Авангард”, 2014. — Р. 104.

24. Shevkoptyas L. The Ways of Using Podcasts in Language Learning Settings / L. Shevkoptyas // New Vistas of Research and Teaching : зб. наук. пр. (анг. м.). XX TESOL — Ukraine International Conference, (April 29–30, 2015) / за заг. ред. Т. М. Кравченко. — Черкаси : ФОП Третьяков О. М., 2015. — С. 77—78.

25. Shevkoptyas L. Overcoming Anxiety with Listening Comprehension / L. Shevkoptyas // Global Changes in Ukraine : Global Changes in English Teaching in Ukraine : Book of Convention Papers XXI TESOL — Ukraine National Convention, (March 24–25, 2016) / Comp. A. Radu, L. Kuznetsova. — Львів : ПП “Марусич”, 2016. — Р. 177—178.

АНОТАЦІЯ

Шевкопляс Л. В. Формування англomовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання: германські мови. — Київський національний лінгвістичний університет, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2017.

Дисертацію присвячено вирішенню проблеми формування англомовної компетенції в аудіюванні (КА) майбутніх учителів у процесі самостійної роботи (СР). У роботі теоретично обґрунтовано й практично розроблено методику формування англомовної КА у процесі СР з використанням матеріалів подкастів. Виділено чотири етапи розвитку досліджень з методики організації СР з аудіювання. Уточнено цілі, зміст та структурні компоненти КА. Розглянуто психолого-педагогічні передумови формування КА, а також особливості організації СР з аудіювання майбутніх учителів. У межах дослідження проведено відбір аудіотекстів з директорій подкастів для формування англомовної КА. Визначено вимоги до вправ для навчання аудіювання у СР. Обґрунтовано три етапи формування англомовної КА у процесі СР (підготовчий, основний, підсумковий). На основі описаних теоретичних положень розроблено підсистему вправ для формування англомовної КА майбутніх учителів у процесі СР, а також укладено модель організації навчання на її основі.

Ефективність розробленої методики було доведено в ході експериментального навчання. Сформульовано методичні рекомендації щодо організації СР майбутніх учителів з формування англомовної КА у процесі СР з використанням подкастів.

Ключові слова: англомовна компетенція в аудіюванні, метакогнітивні вміння, самостійна робота, навчальна автономія, рефлексія, майбутні учителі англійської мови, подкасти.

АННОТАЦИЯ

Шевкопляс Л. В. Формирование англоязычной компетенции в аудировании будущих учителей в процессе самостоятельной работы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения: германские языки. – Киевский национальный лингвистический университет Министерства образования и науки Украины, Киев, 2017.

Диссертация посвящена разработке методики формирования англоязычной компетенции в аудировании (КА) у будущих учителей в процессе самостоятельной работы (СР) с использованием материалов подкастов.

Выделено четыре этапа развития исследований по методике организации СР по аудированию, а именно: 1) начало XX ст. – 60-е года XX ст., 2) 60-е года XX ст. – 90-е годы XX ст., 3) 90-е годы XX ст. – 2004 год, 4) 2005 год – наше время. В рамках каждого периода определены представители и характерные особенности организации обучения.

Конкретизированы цели и содержание формирования КА. Предметный аспект включает сферы и виды общения; психологические и речевые ситуации и роли; коммуникативные цели и намерения; темы, проблемы, социальные ситуации; языковой и речевой материал; лингвосоциокультурные и учебные знания. Успешная организация СР по аудированию возможна благодаря использованию метакогнитивных стратегий, которые включают такие действия: планирование, мониторинг, преодоление трудностей, оценивание. К процессуальному аспекту отнесены навыки оперирования языковым материалом, речевые, социокультурные,

учебные умения с целью реализации общения. Выделены группы умений аудирования в СР: 1) общего понимания содержания аудиотекста (АТ); 2) выборочного понимания АТ; 3) полного понимания АТ; 4) рефлексивно-мотивационные умения; 5) реализации учебной деятельности; 6) самоконтроля и рефлексии; 7) инструментально-организационные умения.

К психологическим предпосылкам формирования англоязычной КА были отнесены: высокий уровень развития психологических механизмов, повышенная эмоциональная чувствительность в связи со сменой социального статуса, высокий уровень тревожности относительно аудирования как вида речевой деятельности, недостаточная сформированность способности студентов первого курса к самообучению.

В рамках исследования проведен отбор АТ для обучения аудированию будущих учителей в процессе СР по таким критериям: доступность и посильность для использования в СР; новизна и мотивационная ценность; аутентичность; соответствие возрастным особенностям студентов, их жизненному опыту и профессиональным потребностям; тематичность; воспитательная ценность; жанровое и типологическое разнообразие; длительность звучания АТ.

Формирование англоязычной КА будущих учителей в процессе СР осуществляется на трех этапах: 1) подготовительном, целью которого является активизация существующих знаний, формирование речевых навыков, развитие речевых механизмов аудирования и рефлексивно-мотивационных умений; 2) основном, направленном на развитие умений понимания общего содержания АТ, умений выборочного понимания АТ, умений полного понимания АТ, умений ориентации и реализации запланированных действий, инструментально-организационных умений; 3) завершающем, на котором уссовершенствуются умения аудирования в процессе СР, развиваются умения самоконтроля и рефлексии достигнутого уровня сформированности англоязычной КА.

Разработанная подсистема упражнений для формирования англоязычной КА в процессе СР включает три группы упражнений: для формирования речевых навыков и развития речевых механизмов аудирования в СР, для развития и усовершенствования метакогнитивных умений в СР по аудированию, для развития и усовершенствования умений аудирования в СР. Указанные группы, в свою очередь, делятся на подгруппы в соответствии с выделенными умениями аудирования в СР.

Разработана модель организации СР будущих учителей над формированием англоязычной КА и описаны пути ее реализации в кредитно-трансферной системе обучения.

Эффективность разработанной методики подтверждена в ходе экспериментального обучения. Опираясь на результаты теоретического исследования, разработки и экспериментальной проверки эффективности методики, предложены методические рекомендации для организации СР будущих учителей над формированием англоязычной КА в процессе СР.

Ключевые слова: англоязычная компетенция в аудировании, метакогнитивные умения, самостоятельная работа, учебная автономия, рефлексия, будущие учителя английского языка, подкасты.

RESUME**Shevkoplias L. V. Methodology of Forming Future Teachers' English Listening Competence in the Process of Self-Study Work. – As a Manuscript.**

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Studies, Speciality 13.00.02 – Theory and Methodology Teaching: Germanic Languages. – Kyiv National Linguistic University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2017.

The Thesis deals with the issue of forming future teachers' English listening competence in the process of self-study work.

The methodology of forming future teachers' English listening competence in the process of self-study work has been theoretically substantiated and practically worked out. The aims, content and structure of the English listening competence have been studied. Psychological and didactic fundamentals of forming listening competence, peculiarities of self-study work in listening for future teachers have been described. Material selection for teaching future EFL teachers listening is carried out.

On the basis of the selected criteria the choice of educational material for the forming listening competence in the process of self-study work has been made from the podcasts directories. The exercise requirements for teaching listening in self-study work are substantiated. Three stages of forming listening competence in self-study work have been stated. Theoretical backgrounds have been used to create a subsystem of exercises for forming future teachers' English listening competence in the process of self-study work. The model of learning organization have been developed.

The effectiveness of the developed methodology has been proved by the experimental teaching. Based on the results of the theoretical study and experimental teaching, the methodological recommendations for forming future teachers' English listening competence in the process of self-study work have been elaborated.

Key words: English listening competence, metacognitive skills, self-study work, learner autonomy, reflection, future EFL teachers, podcasts.